

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АУДИТУ ПОРТФЕЛЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

А.О. Степаник,

Київський національний торговельно-економічний університет

Практика розвитку кредитних систем провідних країн світу переконливо свідчить, що диверсифікація діяльності банків, яка базується на поєднанні депозитне-кредитних та емісійно-інвестиційних операцій, посилює конкурентні позиції кредитних установ у банківській сфері та найбільш повно відповідає вимогам сучасного фінансового ринку.

Ефективність діяльності комерційних банків як інвесторів характеризується прибутковістю вкладень, їх безпечністю та ліквідністю. Досягнення оптимального значення цих показників залежить, передусім, від повної, достовірної та надійної інформації про банківський портфель цінних паперів. Дана інформація отримується за допомогою аудиту інвестиційної діяльності комерційного банку, який на сьогоднішній день, на жаль, недостатньо відображений у вітчизняних літературних джерелах. У зв'язку з цим авторами пропонується методика проведення аудиту операцій банку з цінними паперами.

У сучасній практиці щодо класифікації аудиту інвестиційної діяльності банку існує декілька підходів:

- за суб'єктами аудиту виділяють зовнішній та внутрішній аудит;
- за об'єктом аудиту розрізняють аудит операцій банку з цінними паперами, аудит портфеля цінних паперів та аудит складових портфеля цінних паперів банку;
- за принципами організації – періодичний та неперіодичний аудит та ін.

В даній статті основна увага приділяється зовнішньому аудиту портфеля цінних паперів комерційного банку.

До основних задач аудиту портфеля цінних паперів комерційного банку належать:

- відстеження законності та правильності проведення операцій комерційного банку з цінними паперами;
- оцінка раціональності здійснення внутрішньобанківського контролю;
- експертиза документального оформлення операцій комерційного банку з цінними паперами;
- перевірка правильності та обґрунтованості відображення операцій в обліку;
- виявлення зон ризику та оцінка додаткових можливостей підвищення прибутковості даних операцій тощо.

На підготовчому етапі перевірки портфеля цінних паперів аудитор:

- оцінює можливості проведення аудиту інвестиційної діяльності клієнта (отримує необхідну інформацію про інвестиційну діяльність банку від контрагентів, попередніх аудиторів; проводить обстеження клієнта; аналізує достатність відповідних знань у сфері запланованої перевірки та наявність кваліфікованих аудиторів; оцінює ризик при роботі з клієнтом, складає попередній бюджет на проведення аудиту; визначає необхідні для виконання аудиторської перевірки ресурси);

- погоджує з клієнтом умови договору на проведення аудиту (об'єкт та обсяг перевірки, часові рамки та оплату за проведення аудиту);
- планує послідовність проведення аудиту: складає загальний план та програму проведення аудиту по кожному виду портфеля цінних паперів банку, яка повинна містити наступні питання прийомів та процедур аудиту: перевірка якості зберігання цінних паперів; перевірка правильності оформлення операцій з цінними паперами та вірність заповнення, достовірність первинних документів; перевірка правильності та повноти створення резерву під знецінення цінних паперів; правильність розрахунку амортизації дисконту/премії, відсотків по цінним паперам; перевірка даних бухгалтерського обліку – первинних документів бухгалтерського обліку, звірка синтетичних та аналітичних регістрів обліку, перевірка правильності придбання, реалізації, погашення цінних паперів, правильність відображення в бухгалтерському обліку нарахування та отримання доходу по цінним паперам. Основні моменти програми аудиту кожного виду портфеля цінних паперів наведено в таблицях 1-3.

Таблиця 1

Програма аудиту портфеля цінних паперів банку власної емісії

№ пор.	Що перевіряється	Повинно бути з'ясовано
<i>Аудит первинної та додаткової емісії акцій комерційного банку</i>		
1	Наявність юридично-нормативних та облікових документів	1. Засновницька угода банку. 2. Статут банку. 3. Рішення про випуск акцій. 4. Реєстр акціонерів. 5. Виписка за операціями обліку акціонерних внесків
2	Перевірка засновників банку	1. Засновниками не можуть бути політичні та профспілкові організації, спілки та партії, громадські фонди, ради усіх рівнів, їх виконавчі органи. 2. Наявність аудиторських висновків про діяльність засновників банку, питома вага яких у загальному оголошеному статутному капіталі банку становить 5 % і більше. 3. Загальна частка засновників акціонерного комерційного банку відкритого типу не менше 25 % від розміру статутного капіталу
3	Перевірка платіжних документів по внескам у статутний фонд акціонерами банку	1. Відповідність суми платіжних документів залишкам на рахунках № 3630, № 5000, № 5001. 2. Кошти, які використовуються для формування статутного капіталу, не є бюджетними та кредитними
4	Перевірка правильності бухгалтерського обліку емісії акцій	1. Відповідність аналітичного та синтетичного обліку. 2. Правильність віднесення сум на балансові рахунки № 3630, 5000, 5001. 3. Правильність обліку курсових різниць. 4. Своєчасність оплати акцій. 5. Правильність відображення оприбуткування та списання акцій на позабалансових рахунках
5	Перевірка правильності	1. Правильність розрахунку суми дивідендів. 2. Правильність відображення у бухгалтерському

№ пор.	Що перевіряється	Повинно бути з'ясовано
	нарахування та сплати дивідендів	обліку нарахування та сплату дивідендів. 3. Своєчасність та повнота оплати дивідендів
6	Доцільність та правильність проведення додаткової емісії	1. Наявність документів, що узаконюють право банку на здійснення додаткової емісії. 2. Правильність відображення в бухгалтерському обліку даної операції. 3. Правильність оформлення операцій з обліку курсової різниці від реалізації акцій

Таблиця 2

**Програма аудиту цінних паперів в портфелях банку
на продаж та на інвестиції**

№ пор.	Що перевіряється	Повинно бути з'ясовано
<i>Аудит акцій в портфелях банку на продаж та на інвестиції</i>		
1	Перевірка документів, що підтверджують законність придбання акцій	1. Перевірка акцій на відповідність державним вимогам: <ul style="list-style-type: none"> • якість паперу; • наявність параметрів захисту; • повнота реквізитів. 2. Наявність договору на придбання акцій. 3. Наявність журналу руху цінних паперів
2	Визначення якості зберігання акцій	Дотримання вимог чинного законодавства України
3	Перевірка якості аналітичного обліку акцій	1. Особові рахунки з обліку цінних паперів. 2. Перегляд матеріалів інвентаризації та порівняння їх із значеннями особових рахунків
4	Перевірка обліку операцій з акціями, придбаними банком на продаж	1. Правильність відображення на балансових рахунках придбання акцій. 2. Відповідність бухгалтерських проводок укладеним угодам. 3. Правильність оприбуткування акцій на позабаланс. 4. Правильність переведення акцій з пакету на продаж в пакет на інвестиції
5	Дивіденди по акціям	1. Вірність нарахування дивідендів. 2. Наявність відомості нарахованих дивідендів. 3. Своєчасність та повнота сплати дивідендів
6	Облік резерву під знецінення цінних паперів	1. Повнота створення резерву. 2. Правильність відображення на балансових рахунках. 3. Правильність використання резерву
7	Перевірка правильності реалізації акцій	1. Правильність кореспонденції рахунків. 2. Правильність списання акцій з позабалансових рахунків та в журналі руху акцій

**Програма аудиту довгострокових вкладень банку
в асоційовані та дочірні компанії**

№ пор.	Що перевіряється	Повинно бути з'ясовано
1	Перевірка документів, що підтверджують законність операцій з цінними паперами	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність ліцензії на здійснення операції. 2. Наявність відповідних договорів. 3. Відповідність цінних паперів вимогам чинного законодавства
2	Перевірка правильності зберігання цінних паперів	Відповідність нормативним документам України
3	Відображення в бухгалтерському обліку оприбуткування цінних паперів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вірність віднесення суми цінних паперів на балансові рахунки в залежності від характеру діяльності компанії (банківська установа, нефінансова компанія, інші асоційовані/дочірні підприємства). 2. Правильність оприбуткування цінних паперів на позабаланс. 3. Правильність зазначення суми вкладень в договорі внутрішньобанківських документах
4	Повнота відображення операцій з придбання акцій асоційованих та дочірніх компаній в облікових реєстрах	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність журналу реєстрації та руху акцій. 2. Наявність відповідних меморіальних ордерів, позабалансових прибуткових ордерів та відомості нарахованих доходів. 3. Правильність оформлення документів та повнота реквізитів і відповідність їх законодавству
5	Правильність нарахування та отримання доходів по цінним паперам	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вірність відображення на рахунках бухгалтерського обліку нарахування доходу (збільшення рахунку вкладень в компанії). 2. Правильність розрахунку суми доходу по цінним паперам. 3. Своєчасність оплати доходу по вкладенням в асоційовані та дочірні компанії. 4. Правильність документального оформлення операції
6	Перевірка відповідності реалізації цінних паперів встановленим вимогам договору	<ol style="list-style-type: none"> 1. Правильність списання цінних паперів з рахунку № 9819. 2. Вірність віднесення на доходи/витрати на відповідні рахунки. 3. Відмітка в журналі реєстрації цінних паперів

Другий етап аудиту передбачає збір та оцінку отриманих доказів для підтвердження певного виду аудиторського висновку щодо інвестиційної діяльності банку. Для отримання свідчень аудитор використовує певні методи та процедури, які вказані в програмі перевірки даного виду портфеля цінних паперів

банку. Аудитор фіксує отриману інформацію в робочій документації та проводить аналіз якості аудиторських свідчень.

На підставі отриманих доказів аудитор оформляє висновок та, за бажанням клієнта, розробляє рекомендації щодо удосконалення обліку, внутрішнього аудиту операцій комерційного банку з цінними паперами та підвищення ефективності діяльності кредитної установи в даній фінансовій сфері.

Степаник, А.О. Концептуальні засади аудиту портфеля цінних паперів комерційного банку / А.О. Степаник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2002.- Т. 5.- С. 113-118.